

Deze wereld anders?

Je dacht dat deze wereld anders was – en je bent er nog altijd niet overheen dat het gewoon deze wereld is. Of – gedacht vanuit de tijd dat het evangelie van Matteüs is opgeschreven: je dacht dat deze wereld anders zou worden – en je bent er nog altijd niet overheen dat dit het is. Het evangelie van Matteüs worstelt ermee – dat dat koninkrijk van de hemelen, die wereld anders, op zich laat wachten. Jeruzalem is verwoest, en alle hoop is gebroken op succesvol verzet tegen de Romeinse bezetters en op een eind aan het mensonterende systeem van de Pax Romana, waar het gros van de mensen lijdt onder armoede en geweld en waar onvoorstelbaar veel mensen in slavernij leven. Wat valt er nog te hopen of te verwachten? Vooralsnog is het het oude liedje, lijkt deze parabel bij Matteüs zijn lezers te willen zeggen. Wie heeft, krijgt meer. En wie niets heeft, hem zal ook nog worden afgenomen wat hij heeft. Het is een treurig liedje dat vandaag nog altijd rondzingt.

Voorafgaand aan deze parabel horen we de parabel over de tien meisjes die met hun lampen wachten op de bruidegom. Daar weer voor nog een parabel over een slaaf wiens heer van huis is. Allemaal lijken ze te gaan over hoe te handelen zolang die lang verwachte Messias, die wereld van brood en recht en waardigheid, er nog niet is.

Aan de slag met je talenten

Ik weet niet hoe het u vergaat maar deze parabel is er eentje die ik me nog goed kan herinneren uit mijn jeugd, uit de kinderbijbel en de preken van vroeger. Mijn begrip van wat de parabel wilde zeggen was ingekleurd door dat woord ‘talenten’ – *τάλαντα* in het Grieks, en op zich prima vertaald met ‘talenten’, maar in onze Nederlandse oren heeft dat woord gelijk de connotatie van dingen waar je goed in bent: je talent om goed te kunnen leren, mooi te kunnen zingen, noemt u maar op. In de Griekse tekst gaat het gewoon over geld. Heel veel geld trouwens. Denk aan een half miljoen euro voor de slaaf die één talent moest beheren. Doordat het Nederlandse woord ‘talenten’ niet alleen gaat over geld maar ook over de dingen waar we van nature goed in zijn, verleidt deze vertaling ons onmiddellijk tot een allegorische lezing van het verhaal. O jee, het gaat over mijn talenten, die ik dus niet moet begraven! Maar die ik moet inzetten voor het koninkrijk van de hemelen! En wacht even – van wie heb ik mijn talenten gekregen? Van God? Is de heer van de slaven dan een beeld voor God? Maar wat dan te denken van hoe die heer de slaaf die in zijn ogen gefaald heeft, de buitenste duisternis in kiepert? Nou ja, God maakt in de bijbel wel vaker rare sprongen. En tenslotte staat er hier wel iets op het spel! Deze wereld anders! Als je je daar niet met hart en ziel voor inzet, dan komt het er niet van. Zoiets.

In zekere zin past die uitleg erg goed in onze tijd, denk ik. Een tijd waarin veel mensen de druk voelen om te presteren. Waar we elkaar uitdagen om risico's te nemen. Om het maximale uit onszelf te halen. Uit ons leven. Met slogans als: het heft in eigen handen. Eigen verantwoordelijkheid. Durf te falen. Allemaal mooi. Maar het is makkelijker om risico's te nemen als je veel hebt dan wanneer je weinig hebt, zei iemand toen ik met haar sprak over deze parabel, en dat is natuurlijk waar. Tegelijkertijd: een talent staat zoals gezegd gelijk aan heel veel geld. Dus ook die derde slaaf had echt wel iets in handen. Als je zo leest – dat het verhaal van die talenten ons wil oproepen om het aan te durven met wat we in handen hebben gekregen – dan zit daar ook iets hoopvols in; immers, dat is dan niet niks, wat we als mensen in handen hebben. Dan hoeven we niet te klein over onszelf te denken. Dan moeten we inderdaad durven. Lef tonen. Dat heeft wel iets profetisch, toch? Iets bemoedigends.

Morele ambitie

Dat appèl deed me denken aan een essay van Rutger Bregman, van even geleden. Het heette: *Nee, jij bent niet goed genoeg*. In het essay roept Bregman zijn lezers op om morele ambitie te tonen. Zijn boodschap was – zo verklaart hij aan het begin – vooral gericht aan tieners en twintigers, want ‘de meeste mensen die de dertig zijn gepasseerd,’ schrijft hij, ‘veranderen nog maar zelden van koers. Wie eenmaal een labrador, een taartschap of een elektrische grasmaaier heeft, is doorgaans een verloren zaak.’ Voor u allen: wie dit niet graag hoort daagt Bregman uit het tegendeel te bewijzen. Hoe dan ook: zijn stelling is in de grond de volgende: mooie idealen zijn niet genoeg, je moet ook proberen om met die idealen zoveel mogelijk impact te hebben. Hartstikke mooi als je in een ziekenhuis in Nederland zo goed mogelijk je werk doet. Maar veel beter als je jouw medische kennis inzet om een probleem op te lossen dat wereldwijd slachtoffers maakt. Tuurlijk. Dat snap ik. Dat is uiteraard ook zo. Toch?

Ik weet het niet. Ik weet het echt niet. Ik las het en voelde me precies aangesproken op de moraal en de twijfel die ik verbind aan hoe ik deze parabel altijd had begrepen. Doe ik genoeg? Gebruik ik mijn talenten goed genoeg? Laat ik ergens iets liggen – begraven. Dat zijn geen slechte vragen om jezelf te stellen. Maar ze kunnen je ook verlammen. Wat is genoeg? Waar te beginnen als het zo groot mogelijk moet? Ergens knaagde een stemmetje. Wie één mens redt, redt de hele wereld. Mag ik beginnen met wat ik kan overzien, met die ene mens hier-nu-vandaag-voor-mijn-neus. Of misbruik ik deze Joodse wijsheid dan als een oneliner die mij een excuus verschaft om niet alles op alles te zetten?

Die derde slaaf. Bang als hij is om fouten te maken, verstopt hij het geld van zijn eigenaar. Bij terugkomst laat de heer hem in de buitenste duisternis gooien. Nou ja, eigenlijk had hij zichzelf al buiten spel gezet, is een exegetische uitvlucht die ik vond bij iemand die blijkbaar ook moeite had met een God die zo iets zou doen. Dat we de handen uit de mouwen moeten steken voor deze wereld anders, dat willen we wel geloven. Dat het risicovol is – en dat we soms bang zijn om te doen wat nodig is, dat ook. En dat dat we het hele feest op het spel zetten als we niet meedoen, daar willen we ook nog wel aan: dat er echt iets te verliezen is. Dat dat koninkrijk ons ontglipt als we er niet onze schouders onder zetten. Maar is dat wat *deze* parabel ons wil zeggen? Wil het verhaal mij uitnodigen om te handelen als die twee slaven die het geld van hun heer vermeederen?

Dood en begraven

Bezit in de grond stoppen is een bekend verhaalmotief – in de bijbel maar ook daarbuiten. Misschien kent u de vrek uit een van de oude fabels die worden toegeschreven aan de Griekse dichter Aesopus van zo’n zes eeuwen voor Christus. Het is een beetje *beside the point* maar te grappig om niet te delen. Er was eens een vrek die een klomp goud bezat. Uit angst die te verliezen, begroef hij hem in de grond. Op een dag komt hij erachter dat de klomp goud gestolen is. Een boer die hem hoort jammeren, komt met een ontnuchterend advies op de proppen. Hij geeft de vrek een steen om in de grond te stoppen, onder het motto: doe maar alsof. Dat goud was ook niks waard toen het in de grond zat. Moraal van het verhaal: geld moet rollen. Dat zou ook zomaar de strekking van dit verhaal kunnen zijn. *Als het niet in de bijbel stond*. En wel precies voorafgaand aan het visioen waarin de eindelijk gekomen Messias benoemt wie deelheeft aan zijn koninkrijk, aan die wereld anders. Het zijn de bekende regels: ik had honger en jij hebt me te eten gegeven, ik had dorst en jij hebt me gelaafd, ik was een vreemdeling en jij hebt mij opgenomen, naakt en jij hebt me gekleed, ik was ziek en jij hebt naar mij omgezien, ik was in de gevangenis en jij bent naar me toegekomen (Matteüs 25, vers 35-37).

Als dat is wat ons te doen staat – solidair zijn met wie om welke reden dan ook buiten de boot vallen – dan blijft dat ene vers wringen: *wie heeft, krijgt meer. En wie niets heeft, hem zal ook nog worden afgenomen wat hij heeft*. In dat vers herken ik helaas te veel van *deze* wereld. De wereld van de jubelton. Van de belastingvoordelen voor grote bedrijven. Van de voorsprong op school van kinderen

wier ouders bijlessen kunnen betalen. De wereld van de vrouw die haar huis uit moet om plaats te maken voor nieuwbouw van woningen die voor haar vervolgens te duur zijn. De wereld van de man die zo wordt opgeslokt door geldzorgen, dat hij afspraken vergeet en papieren te laat of onvolledig instuurt, en gekort wordt op zijn uitkering. De wereld van toeslagenaffaires.

Een “anti-parabel”

Waar is het koninkrijk van de hemel te vinden in deze parabel? Zou het zo kunnen zijn dat dit verhaal bedoeld is om te laten zien hoe onze wereld *niet* bedoeld is. Dat ze een spiegel wil zijn, die lezers boos wil maken. Die wil laten zien hoe bang mensen kunnen zijn. Die haar lezers wil oproepen om in verzet te komen, tegen structuren waardoor sommigen knarsetandend en in paniek langs de zijlijn belanden – of in de taal van deze parabel: in het buitenste donker. Bij het buitenste donker denk ik vandaag aan mensen in Oekraïne die in het donker zitten en in de kou. Maar ook wie eenvoudigweg de energierekening niet meer kan betalen komt letterlijk in het donker terecht. En in figuurlijke zin is dat buitenste donker een schrijnende metafoor voor hoe mensen in de marge onzichtbaar zijn. Voor hun wanhoop en hun machteloosheid.

Als ik met die bril naar de parabel kijk komt ook het verwijt aan de derde slaaf – dat hij niet geprobeerd heeft er iets van te maken, dat hij het aan zichzelf te wijten heeft dat hij in dat donker belandt – me niet onbekend voor. ‘Wie het “gemaakt” heeft, heeft dat aan zichzelf te danken’, schreef Tim ’s Jongers afgelopen herfst nog maar eens. ‘Wie het niet gemaakt heeft evenzeer. Dit meritocratische wensdenken maakte ons blind voor de groeiende bestaansonzekerheid. Nu ook de middengroepen in de hoek staan waar de klappen vallen, wordt het pijnlijk duidelijk: armoede is niet aan het individu te wijten.’ Zijn stelling: veel van de mensen die *niet* arm waren hebben veel te lang weggekeken; pas nu de middenklasse problemen krijgt, houden we op met armen de schuld te geven van hun problemen. ’s Jongers is sinds september directeur bij de Wiarda Beckman Stichting. Hij groeide op in armoede en heeft er jarenlang onderzoek naar gedaan. Een column in de Volkskrant van een jaar geleden ongeveer over zijn eigen ervaringen leest als een razend gedicht: *Armoede is niet naar school gaan omdat de gaten in je schoenen groter zijn dan het besteedbaar gezinsbudget. Voor nieuwe schoenen moet je wachten op de bijstand. En de bijstand is een aalmoes met gratis meningen van mooie mensen die je in een permanent verandertraject stoppen. Kwam je dan terug op school, dan deed je net of je op vakantie was geweest. Het weer was heerlijk en de honger die je had, verdraai je tot uitzinnige dagen in een zwembad, dat je in werkelijkheid nooit zag. Armoede is al dromend leren liegen.* Het buitenste donker? Begin december schatte het CBS dat komend jaar 9,5% van de kinderen in Nederland in armoede leeft.

Je dacht dat deze wereld anders was – en je bent er nog altijd niet overheen dat het gewoon deze wereld is, zei ze tegen hem. Of ze zei zoiets als: je dacht dat deze wereld anders zou worden – en je bent er nog altijd niet overheen dat dit het is. Ik denk het nog steeds – zei hij. Ik denk het nog steeds. We zitten niet vastgeklonken aan een systeem dat de verschillen tussen arm en rijk groter maakt. We hebben iets te kiezen. We kunnen anders kiezen en we delen hier brood om ons die wereld anders in herinnering te roepen. Als bemoediging om te doen wat we kunnen. Heel concreet, direct voor onze neus, bijvoorbeeld met het initiatief van de voedselbankwinkel. Of misschien helpen we ergens een warme huiskamer openhouden voor wie geen warm huis heeft. En daarnaast om ook structureel na te denken, over politieke keuzes ten aanzien van arbeid en inkomen en kansengelijkheid, en ons te verdiepen in de verhalen van wie in het donker zitten, of dreigen daar te belanden. Zoals we onze aarde niet gaan redden met minder vlees eten en minder vliegen, zo gaan we armoede niet wezenlijk terugdringen met warme huiskamers en tijdelijke regelingen. Als er structureel iets mis is, zullen we structureel andere keuzes moeten maken. Dus toch moreel ambitieus zijn? Aaagh. Ja. Vooruit. Ik krijg nog steeds de kriebels bij de term. Maar ja! Toch (ook) ambitieus zijn. Durven. Niet bang zijn. Maar blijven turen, de verte in, naar die stad met bomen als een tuin en woningen voor iedereen. Dat het zo mag zijn.